

I. Bölcsészettudományok

Haraszi Rajmund

„Minden norvég más nyelvet beszél, mint amit tanulunk!”

Dialektusok a norvég nyelv oktatásában

Szakmailag ellenőrizte: Dr. Vaskó Ildikó

Absztrakt

Számos nyelvtanuló szembesül azzal, hogy az élő beszédközösségben használt nyelv eltér az iskolában megtanult sztenderdtől, mivel a beszélők a hétköznapi helyzetekben saját dialektusukat használják. Norvégiában nincsen beszélt nyelvi sztenderd, a dialektushasználat az oktatásban és a médiában is általános. Az anyanyelvi beszélők „sztenderd közelihez” való negatív viszonyulásának következtében az „osztálytermi” norvégot megtanuló diákok a valós beszédhelyzetekben használhatatlannak érezhetik nyelvtudásukat.

Dolgozatomban bemutatom, miért nem váltanak a norvégok dialektusról „sztenderd közeli” akkor sem, amikor külföldi beszélővel kommunikálnak. Nyelvkönyvek elemzésével rávilágítok, hogy a kommunikációközpontú nyelvtanítás nem készíti fel a tanulót a dialektusokra, végül javaslatokat fogalmazok meg, hogyan lehetne a dialektusokat a norvég nyelvtanításába integrálni.

1. Bevezető gondolatok – Problémafelvetés

Egy norvég újságban nemrég a következő történetet olvastam egy norvégtanár tollából:

„Egyik diákom, a gyönyörű orosz Tatjana igencsak elkeseredettnek tűnt egyik nap. Rekordidő alatt megtanult norvégul, mivel nem sokkal az első trondheimi norvégórája után találkozott a helyi Bjørnnel, így a szerelem elég motivációt adott neki. Hamarosan találkozott jövőbeli anyósával. Mindketten nagyon izgatottak voltak, ám Tatjana számára a találkozó leginkább nyelvi kihívást jelentett. Bjørn édesanyja ugyanis a dél-norvégiai Stavangerből származott, az ottani dialektus pedig egészen más, mint a közép-norvégiai nyelvjárás, amelyet Tatjana nap mint nap hallott. »Miért nem tudott egy kicsit változtatni a nyelvjárásán, hogy könnyebb legyen megérteni?« – tűnődött Tatjana a találkozó után.» [Øvregaard, 2011]

„Alle nordmenn snakker et annet språk enn vi studerer!”, azaz: „Minden norvég más nyelvet beszél, mint amit tanulunk!” – hangzik az alaptétel Molde [2017] írásában. Cikkében azt a problémát járja körül, amellyel minden norvégtanuló (így a fent említett Tatjana is) szembesül, amikor az élő nyelvi közösségben próbál boldogulni: nevezetesen, hogy senki nem azt a norvégot beszéli, amelyet a nyelvtanfolyamon (legyen szó akár külföldi nyelviskoláról, akár norvégiai nyelvkurzusról) tanítanak. Ugyanis minden norvég anyanyelvű beszélő a saját dialektusát használja.

Az osztályteremből kilépve minden nyelvtanuló ráébred, hogy az „odakint” beszélt nyelv jelentősen eltér attól, amit előtte „laboratóriumi” körülmények között megtanult. Nemcsak a

beszédtempó és a szuprasegmentális jegyek miatt, hanem sok esetben azért, mert az élő nyelvközösség tagjai nem az irodalmi nyelvet beszélik, hanem saját nyelvjárásukat.¹

E tekintetben persze nyelvről nyelvre, országról országra nagy eltérések mutatkoznak, ami azonban a nyelvtanuló szempontjából lényeges kérdés: miért nem készít fel bennünket a nyelvoktatás a dialektusokra? Nem éppen az lenne a kommunikációközpontú nyelvoktatás feladata, hogy a nyelvtanulót ne éri váratlanul a beszélt nyelv kihívásai? Az idegen nyelvek oktatásában nem kellene jóval több hangsúlyt kapnia a nyelvjárásoknak?

Dolgozatomban a norvég nyelv dialektusai által jelentett kihívásokkal és ezek leküzdésének lehetőségeivel foglalkozom. Norvégia nyelvi helyzetéből, a sztenderd nyelvek és nyelvjárások kapcsolatából kiindulva bemutatom, milyen nehézségekkel kerülnek szembe a nyelvtanulók az autentikus nyelvi környezetben, ezekre mennyire készíti fel a tananyag a diákokat, végül javaslatokat teszek arra nézve, hogyan lehetne a dialektusokat a nyelvoktatás szerves részévé tenni.²

2. Nyelvi helyzet Norvégiában

„Norvégia olyan ország, ahol a dialektusok szerepe jelentős, és nincs egyetlen hivatalos, normalizált beszélt nyelv.” [Molde, 2017] Norvégia földrajzát ismerve nem meglepő, hogy az egymástól fjordok és hegyek által elzárt területeken különféle dialektusok alakultak ki, de a széttagoztság önmagában még nem magyarázat a nyelvi sokféleségre, s főleg a beszélt nyelvi sztenderd³ hiányára. A válasz a történelemben keresendő.

„Norvégia és Dánia 1380 és 1814 között uniót alkotott, s a négyszáz éves sötétséget minden értelemben Dánia dominálta. A királyi központ Dániában volt, így természetesen a hivatalos nyelv mindkét országban a dán volt: az adminisztráció, a könyvkiadás és a Biblia nyelve. Mivel a norvég értelmiségiek oktatása is ennyire Dániához és a dán nyelvhez kötődött, ez jelentősen rányomta bélyegét a norvég nyelvi helyzetre a XIX. században.⁴ Az 1814-es elszakadással kezdve folyamatosan bontakozott ki az igény egy valódi sztenderd norvég nyelvre (a »dansk-norsk« szemben a »norsk-norsk«).” [Haraszti, 2018: 180] Majd az 1830-as évektől, a nemzeti romantika korában került az érdeklődés középpontjába a „romlatlan” norvég nyelv felkutatása. [Molde, 2007] Abban mindenki egyetértett, hogy az újonnan függetlenedett Norvégiában létre kell hozni egy önálló, azaz nem dán írott nyelvet, de hogy ez miként valósuljon meg, abban eltérőek voltak a vélemények. Építsen az új norma a művelt elit által beszélt, eldánosodott „kiművelt köznapi beszédre”⁵, vagy induljanak ki a népnyelvből, a Norvégia lakosságának mintegy 95%-át alkotó parasztság által beszélt, a dán hatástól érintetlenül maradt norvég

¹ A nyelvjárást és a dialektust dolgozatomban szinonimaként használom, és azt a területileg eltérő nyelvváltozatot értem alattuk, amelyet a beszélő a primer nyelvi szocializációban (otthon) elsajátít, anyanyelveként használ, és akkor is megtart, ha más nyelvjárási régióba költözik.

² Dolgozatomnak ugyanakkor nem célja részletesen bemutatni a norvég nyelvjárásokat.

³ Fontos tudni, hogy a norvég szakirodalom kerüli a „sztenderd” és „norma” kifejezéseket, ami a beszélt nyelvet illeti. Ehelyett sztenderd közeli (*standardnær*), bokmål vagy nynorsk közeli (*bokmålsnær*, *nynorsk*) kifejezéseket használ, amikor a dialektusok ellenpólusát akarja megragadni (vö. 3.).

⁴ A norvég és dán nyelv kapcsán fontos tudni, hogy Svédország, Norvégia és Dánia mind a mai napig dialektuskontinuumot alkot. Amikor az unió létrejött, a nyelvek a mainál is közelebb álltak egymáshoz, így a dán nyelv norvég oldalról nem volt Abstand-nyelvnek tekinthető. A dán beszélt nyelv nem vette át a norvég szerepét egy az egyben, de a következő négyszáz évben a norvég beszélt nyelv „eldánosodott”.

⁵ Knudsen [1856] terminusa (*dannede dagligtale*)

dialektusokból? [Bakke, 2001; Molde, 2007] A vitát igazából nem döntötték el, ugyanis mindkét nyelv létrejött. Knud Knudsen megalkotta a „kiművelt köznapi beszéd” alapján a riksmålt, míg Ivar Aasen a dialektusokra alapuló landsmål.⁶ A két írott nyelv 1885 óta egyenrangú státuszt élvez, s több reform után 1929 óta immár bokmål, ill. nynorsk néven Norvégia két hivatalos nyelve. Molde [2007] hangsúlyozza, hogy a nyelvi vita, s főleg Ivar Aasen tevékenysége közrejátszik abban, hogy a norvégok értéknek tekintik a dialektusokat.

Míg a két írott nyelv sok reformon ment keresztül a 20. században, a hatóságok sosem tettek kísérletet a beszélt nyelv normalizálására. [Molde 2007] Az iskolában sem tanul senki sztenderd kiejtést. Molde [2007] szerint „a beszélt nyelv helyzete Norvégiában így foglalható össze röviden: a dialektusok használatában nagy szabadságot élveznek a beszélők, és (...) nincsen hivatalos beszélt nyelvi norma.” [Molde, 2007: 26]

Az 1900-as évek elején ugyanakkor Norvégiában is hallani lehetett egyfajta sztenderd beszédet. Sokan a városokba költözve úgy érezték, el kell hagyniuk a dialektust, s helyette bokmål vagy nynorsk közeli kiejtéssel kell beszélniük. Ám e törekvés reakciójaként az 1970-es években megindult az ún. „dialektushullám” (*dialektbølge*). Torp/Vikør [1993] szerint ennek gyökerei mélyen keresendők: az 1960-as évek végi ifjúsági lázadások során egyre többen kezdtek azonosulni a munkásosztállyal és a parasztsággal, szemben a városi közép- és felsőosztállyal, akik fenntartották a bokmål mind írásban, mind szóban, s akik miatt a megelőző generációk normalizált beszédre kezdtek törekedni. [Molde, 2007] Az 1960-70-es évek politikája továbbá nagy hangsúlyt fektetett az egyenlőségre, amely a beszélőkben egy ehhez hasonló hozzáállást eredményezett: „Ha én ugyanolyan értékes vagyok, mint te, akkor a nyelv, amit beszélek, is ugyanolyan értékes, mint a tiéd.” [Omdal, 1996: 371]

A dialektushullám eredményeként megszokottá vált, hogy nyelvjárásban beszélnek a televízióban és a rádióban, az országgyűlésben és a templomban egyaránt. [Molde 2007] A norvég közszolgálati média (Norsk rikskringkasting, a továbbiakban NRK) 2015-ös programja szerint (amelynek irányvonalait a norvég kulturális minisztérium szabja meg) az NRK-nak erősíteni kell a norvég nyelvi sokszínűséget a dialektusok tekintetében. Bár az egész országra kiterjedő hírműsorok bemondóinak a bokmålra vagy a nynorskra alapuló normalizált kiejtést kell használni (kivétel itt is tehető!), minden egyéb esetben (pl. a híradóban megjelenő riportokban) használható a dialektus. [Norsk rikskringkasting AS 2015]

A norvég nyelvi helyzetet Kolde [1981] terminusával nevezhetjük mediális (médiától függő) diglossziának, ugyanis míg az írott nyelvben a sztenderd használata a megszokott, addig a beszélt nyelvet a dialektusok dominálják. A norvég szakirodalom azonban a kevésbé pontosan definiált „nyelvi sokféleség” (*språkmangfold*) terminussal írja le a sajátos norvég nyelvi helyzetet.

Adott tehát egy ország, ahol a dialektusok jóval nagyobb megbecsülést élveznek, mint a sztenderd, következésképpen a használatuk is jóval elterjedtebb (nemcsak a hétköznapi beszédhelyzetekben, de a médiában és az oktatásban is), míg a sztenderd nyelv lényegében csak az írásra korlátozódik. A norvég nyelv oktatásában mégis csupán elméleti szinten jelennek meg a nyelvjárások, azaz a nyelvtanulás során mindenki hall a norvég nyelvi sokféleségről, de a gyakorlatban sok nyelvtanulónak nehézséget okoz.

Hogyan lehet az, hogy a kommunikációközpontú nyelvoktatás egy teljes kompetenciát, nevezetesen a beszédértést ennyire figyelmen kívül hagyja? Vagy jogos az igényünk, miszerint

⁶ Ivar Aasen egész Norvégiát bejárta, és részletes leírást készített a dialektusokról, hogy az új írott nyelv valóban az egész norvég nép beszédét tükrözze

inkább az anyanyelvi beszélők feladata volna átváltani sztenderdre (sztenderd közelire), amikor idegen anyanyelvűekkel kerülnek kapcsolatba?

A következő fejezetben azt vizsgálom, hogyan viszonyulnak a norvégok a sztenderd használatához, s ez választ adhat arra, miért nem történik meg a kívánt kódváltás. Mindezt szükségesnek látom történeti keretbe foglalni, mivel a jelenlegi helyzetre sokszor a történelem ad választ.

3. „Mit művelsz, ez borzalmasan hangzik?!⁷” – A *knot* jelensége és megítélése Norvégiában

Idézzük fel a bevezetőben említett Tatjana történetét. A lány számára komoly nyelvi kihívást jelentett a leendő anyósával való találkozó, mivel az anyuka saját dialektusában beszélt a bokmål közeli kiejtést megtanuló lánnyal. A jelenet után Tatjana azon töprengett, miért nem változtatott az anyuka a beszédmódján, hogy ő könnyebben megértse. Tatjana bizonyára nem volt tisztában azzal, hogy a nyelvjáráson való módosítás olyannyira nem népszerű a norvég beszélők körében, hogy a dialektus elhagyása és egyfajta sztenderd közeli megszólalásmód saját elnevezéssel is rendelkezik a norvégban: ez a *knot* (főnévi igenévi alakban: *knote*). A jelenséggel Molde [2007] részletesen foglalkozik, így az alábbiakban az ő kutatási eredményeit használom fel.

Torp [1963] meghatározása szerint a *knot* elsődleges jelentése: díszíteni, különösen fába metszett figurákkal. Hasonló meghatározásokat találunk korábbi szótárakban is (pl. Aasen, 1873), valamint a jelenlegi Nynorskordbokában⁸. A szótárak azonban már igen korán hozzák a szó beszéddel kapcsolatos jelentését is. Molde [2007] szerint két 1698-as szólistában jelenik meg először a *knot* ebben a jelentésben: „amikor egy norvég dánul beszél”. [Molde, 2007: 29] A meghatározás csak abban a történeti keretben érthető, amelyet a 2. fejezetben részben bemutatam. Az 1380 és 1814 között fennálló unió első 150 évére még nem volt jellemző az eldánosodott beszéd. Indrebø [1951] szerint az 1600-as években jelenik meg az a tendencia, hogy a képzett norvég hivatalnokok beszédét a dán hivatalnokréteg jelenléte befolyásolja, így a következő évszázadokban (egészen 1814-ig) egyre inkább az eldánosodott beszéd lesz a jellemző a művelt elit körében. Ez a tendencia vezetett a már említett „kiművelt köznapi beszéd” létrejöttéhez, amely a városi művelt réteg nyelve lett az 1800-as évekre, miközben a parasztság (a lakosság 95%-a) továbbra is saját nyelvjárást használta. Torp/Vikør [1993] szerint ebben a korban, mint mindenhol Európában, természetes volt a művelt rétegek beszédmódjához pozitív, a műveletlen rétegek nyelvhasználatához negatív értékítéletet társítani. Indrebø [1951] szerint a parasztság körében is magas presztízszt élvezett az előkelő beszédmód (a „dán-norvég”), a vidéki közösségekben mégsem örvendett megbecsülésnek az, aki elhagyta dialektusát és megpróbált „előkelőbben” beszélni – érthető tehát, hogy a *knote* ige negatív töltettel rendelkezett. Molde [2007] szerint főként „a *knot* társadalmi dimenziója vezetett ahhoz, hogy a kifejezés egyáltalán létrejött, és feltételezhetően elsősorban a parasztság nevezte így azt, amikor valaki megpróbált szebben, előkelőbben beszélni.” [Molde, 2007: 17]

A 1800-as években, a nemzeti romantika idején, a norvég nyelvművelés hatására (vö. 2.) a nyelvjárások felértékelődtek, így a *knot* kifejezéshez továbbra is negatív értékítélet társult. Az 1900-as években a városiasodásnak köszönhetően sokan vidékről a városba költöztek, s ebben az

⁷ Az idézet Molde [2017] cikkéből (saját fordításom).

⁸ A nynorsk egynyelvű értelmező szótára.

időben szokásosnak számított, hogy a beköltözők megpróbálták városiasan, egyfajta bokmål-, ill. nynorskalapú, normalizált kiejtéssel beszélni (*bokmålsbasert* vagy *nynorskbasert normaltalemål*). Sztenderd kiejtés azonban ekkor sem létezett, az iskolában sem jártak „sztenderdórákra”. [Molde, 2007: 25] Ebben a korban elsősorban olyan összefüggésben használták a *knote* igét, amikor a falusiak felfigyeltek a városból hazatérők „elromlott” beszédmódjára, a *knot* tehát megtartotta negatív értelmét. Ha nem következik be az 1970-es évek dialektushulláma, akkor Molde [2007] szerint valószínűleg sokkal pozitívabb hozzáállás alakulhatott volna ki a normalizált beszédmódhoz. Ennek azonban épp az ellenkezője történt: a hetvenes években az emberek igyekeztek minél kevésbé sztenderd közeli kiejtéssel beszélni, ezzel is jelezve távolságtartásukat a városi elittől (vö. 2.), s ennek következtében a dialektusok egyre nagyobb teret nyertek. A *knot* napjainkban tehát az 1900-as években meghonosodott jelentést hordozza, azaz a dialektus elhagyását és helyette egy bokmål- vagy nynorskalapú, természetellenes beszédmódot neveznek így a norvégok.

A dialektusok elfogadásának köszönhetően Norvégiában ma már nem érezhető semmiféle elvárás, hogy valaki elhagyja nyelvjárását és normalizált módon próbáljon beszélni. A *knot*tal szemben talán éppen ezért nagy az idegenkedés. Molde [2007] számos példát hoz újságokból, olvasói levelekből, blogbejegyzésekből és a szakirodalomból arra, hogyan állnak a norvég beszélők a *knot* jelenségéhez. Íme néhány folyóiratból vett példa:

„*Tegnap reggel 7 óra körül, a mezőgazdasági körképben egy nyugat-norvégot hallhattunk, aki olyan szinten bokmål-t beszélt [knote bokmål], hogy fájt hallgatni.*” [Molde, 2007: 43]

„*Már a kezdetektől szégyen volt a knotolás (...), mégis időről időre hallunk az NRK-ban olyanokat, akik annyira messze merészkednek otthoni beszédüktől, hogy fáj hallani, mennyire természetellenes ez számukra.*” [Molde, 2007: 43]

Egy blogbejegyzésben a kommentálók arról panaszkodnak, hogy nem csupán elítélendő, de kifejezetten nehéz is a nyelvjárást elhagyni. Egy bejegyző szinte „pánikot” és „rosszullétet” érez, amikor bokmålhoz hasonlóan kell beszélnie, s többekkel együtt szívesebben (sőt könnyebben) vált angolra, mint hogy sztenderd közeli kiejtéssel próbálkozzon. [Molde 2007: 45]

Molde [2007] felméréséből az is kiderül, hogy a lakóhelyén megkérdezettek hogyan viszonyulnak ahhoz, amikor valaki megpróbál „knotolni”. A válaszadók olyan kifejezéseket használtak, mint idegesítő, ronda, borzalmas, furcsa. Egyesek azt feltételezik, hogy a „knotolók” nem büszkék szülőhelyükre, vagy nem akarják megmutatni, kik ők valójában. Mások sznobnak tartják őket, és legszívesebben kijavítanák az „knotolókat”. Molde [2007] felméréséből kiderül, hogy a megkérdezettek többségéből negatív reakciót vált ki, amikor „knotolókat” hall.

A történelmi vonatkozásokat is figyelembe véve, valamint Molde [2007] felmérése alapján nem meglepő tehát, hogy a norvég beszélőktől egyszerűen idegen az, hogy egy írott nyelvre alapuló, sztenderdhez hasonló nyelven szólaljanak meg, s ezt a hozzáállást akkor is megtartják, amikor külföldiekkel beszélnek. Nem csoda, hogy Molde [2017] belső konfliktust érez, amikor a norvégkurzuson (vagy az utcán egy tanítványával találkozva) bokmål közeli nyelven beszél. Vajon mit szólna a norvég társadalom, ha hallaná a tankönyvekhez tartozó hanganyagokat (vö. 4.)?

4. Dialektusok a norvég nyelvkönyvekben

Amint a fentiekben láthattuk, a norvég beszélők nem szívesen módosítanak nyelvjárásukon. A norvégoknál pedig csak a legkülönlegesebb helyzetekben, szinte kizárólag nyelvórán (vö. Molde, 2017) figyelhető meg, hogy az anyanyelvi beszélő az írott nyelvhez közeli kiejtéssel kezd beszélni. Végső soron tehát azt látjuk: ha az ember boldogulni akar az élő nyelvi környezetben, s főleg nem akar elszigetelődni az őt körül vevő beszélőktől, meg kell tanulnia a dialektust legalább megérteni. De vajon segítséget nyújtanak e készség fejlesztésében a jelenleg forgalomban lévő nyelvkönyvek?

Heide [2017] cikkében azzal a problematikával foglalkozik, hogy bár a norvég nyelvi sokféleséggel a norvég nyelvtanárok tisztában vannak, a nyelvkönyvek mégis kevés figyelmet szentelnek a dialektusoknak, s még annál is kevésbé tesznek kísérletet azok gyakorlati oktatására. Ebben a fejezetben Heide [2017] kutatási eredményeit használok fel.

Cikkében több példát is idéz, amelyben bevándorlók segélykiáltása hallatszik, mert nap mint nap küzdenek azzal, hogy a nyelvtanfolyamon elsajátított bokmål mesterséges, kiejtett változatával szinte lehetetlen túlélni Norvégiában. Ez nem kevés frusztrációt okoz, s a kívülállás érzését erősíti. Az integráció nyelvi megvalósulása tehát Norvégiában nem a norvég megtanulásával, hanem a dialektus (akár aktív) elsajátításával jelent egyet.⁹

Heide [2017] kutatásában a leggyakrabban használt tankönyvekből választott ki hetet úgy, hogy minden célkorosztály, ill. tudásszint képviseltessen:

- ✓ 5-10. osztályosok: Norsk start
- ✓ 8-10. osztályosok: NorskPluss. Ungdom
- ✓ 8-13. osztályosok: Sats
- ✓ felnőttek: Ny i Norge, På vei, Norsk nå!, Dørene åpnes

A kiadványok kapcsán megvizsgálta a tankönyvet, a munkafüzetet, a tanároknak szánt kiegészítő anyagokat, a hangfelvételeket és az internetes anyagokat is, s feltérképezte, mekkora teret kapnak a nyelvjárások ezekben. Az eredményeket összevetette a norvég mint idegen nyelv tantervi követelményeivel.

A bevándorlók számára készült állami tanterv [Nasjonalt fagorgan for kompetansepolitikk, 2012] szerint a nyelvtanulónak már alapszinttől kezdve értenie kell a szokásos nyelvjárási kifejezéseket: A1 szinten „egyeseket”, A2-B1 szinten „néhányat”. Középfokon (B2) értenie kell a dialektusokat, ha a beszélő „bizonyos fokig” változtat kiejtésén, valamint értenie kell a televízió- és rádióműsorokat, munkahelyi prezentációkat. Az elvárások hasonlóak az általános és középiskolák tantervében is. [Utdanningsdirektoratet, 2007] A 2. fejezetben leírtak alapján pedig aligha lehet megfelelni ezeknek a követelményeknek a dialektusok ismerete nélkül.

Mindezek ellenére a Heide [2017] által megvizsgált tankönyvek jelentős része mintegy zárójelben közli azt, ami a bokmål világon kívül esik. A bokmål nyelven megjelenő tankönyvek kizárólag ezt az írott nyelvet használják, holott számos dialektus jóval közelebb áll a nynorskhoz. A hanganyagok szinte kivétel nélkül egyfajta normalizált, bokmål közeli kelet-norvég nyelven vannak felvéve. A tankönyvek nem hívják fel a diákok figyelmét arra, hogy az itt megtanult nyelvvél csupán az ország egy bizonyos részén boldogulnak, míg máshol igencsak eltérően beszélnek.

A felnőtteknek szánt könyvek egy-egy szöveget tartalmaznak, amelyet más dialektusra jellemző kiejtéssel vagy hanglejtéssel olvasnak fel a CD-mellékleten, míg pl. a *Sats* című

⁹ Vö. Ommern, 2011

tankönyv egy ilyen sem tartalmaz. A *Ny i Norge* és a *På vei* tartalmaznak egy-egy történetet dialektusban, ám ezek a tanárok számára elérhető CD-mellékleten vannak, így a tanárok egyéni döntésén múlik, hogy terítékre kerül-e a nyelvjárás.

Az elméleti tudás tekintetében jobb a helyzet. A legtöbb tankönyvben legalább egy kevés szó (fél oldaltól néhány oldal terjedelemben) esik a norvég nyelv sokféleségéről, esetleg egy-egy kérdés, hogy mit hogy hívnak a helyi dialektuson. A *Sats* azonban mindössze egy mondatot szentel a témának: „Norvégiában két írott nyelv van: a bokmål és a nynorsk.” [Heide, 2017: 19]

Heide [2017] szerint a *NorskPluss. Ungdom* és a *Dørene åpnes* bizonyos szinten kivételt képeznek. Különösen utóbbiban kapnak nagyobb figyelmet a dialektusok: szerepel benne 5 dal dialektusban leírva, valamint 6 vers és 2 novella nynorskul, s ezek a hanganyagban is megtalálhatók. A munkafüzetben négy dalból kiválasztott dialektusszavakat kell megmagyarázni, a hanganyag pedig az ország számos különböző pontjáról vett nyelvjárásban felolvasott szöveget is tartalmaz. A *NorskPluss. Ungdom* tartalmaz néhány szöveget nyelvjárásban, ezenkívül sokat beszél a nyelvi sokféleségről. Heide [2017] azonban megjegyzi, hogy minden, ami nem-bokmål, ezekben a tankönyvekben is mintegy zárójelben szerepel.

A megvizsgált könyvekből csak az 5-10. osztályosok által használt könyveknek létezik nynorsk változata is, amelyek így jól használhatók azon településeken, ahol a nynorsk a hivatalos nyelv.¹⁰ Heide [2017] azonban hozzát teszi: „(...) a *Norsk start* sem szentel túlságosan nagy figyelmet a nyelvjárásoknak, vagy annak, mit hogy hívnak az adott területen.” [Heide, 2017: 21]

A tankönyvek tartalma nem csak a tantervek követelményeivel, de az egyes tankönyvekben meghatározott célkitűzésekkel is kontrasztban áll. Heide [2017] a *Ny i Norge* előszavából idéz: „A hatékony és releváns nyelvtanításnak előfeltétele, hogy a nyelvtanítás és a tantermen kívüli világ közt egyfajta összjáték valósuljon meg.” [Heide, 2017: 21] A dialektusok figyelmen kívül hagyása ezt a célkitűzést alapjaiban halálra ítéli Norvégiában, s Heide [2007] szerint „mindez arra utal, hogy az ember nem veszi észre, mennyire fontos lenne a *gyakorlatban* mindez az ismeret annak, aki meg akar tanulni norvégul.” [Heide, 2007: 19]

A norvég nyelvkönyvek kapcsán érdemes megjegyezni, hogy a skandináv nyelvet szinte kizárólag olyanok tanulják, akik Norvégiában élnek vagy oda fognak költözni: menekültek, bevándorlók, külföldi munkavállalók – akik nap mint nap megküzdnek a dialektusok kihívásaival. Éppen ezért elvárható volna, hogy a norvég nyelvkönyvek kifejezetten az élő kommunikációs helyzetekre készítsék fel a tanulókat.

5. Megoldáskeresés – Ötletek és javaslatok a dialektusok tananyagba emeléséhez

Studer [2013] szerint a nyelvtanárok a nyelvjárások oktatásával kapcsolatban általában úgy érzik, a megtanítandó tananyag így is túl sok a rendelkezésre álló időkerethez képest, valamint bizonytalanok, milyen mértékben és milyen módszerekkel integrálják a nyelvjárásokat a tanmenetbe (mint láttuk, ehhez a tankönyvek sem nyújtanak elegendő támpontot). Ezzel egyidejűleg Modle [2017] és Heide [2017] cikkéből is kiderül, mennyire fontos volna, hogy a nyelvtanfolyam legalább a nyelvjárások *megértésére* felkészítse a nyelvtanulót. Ebben a fejezetben ezért részben a szakirodalom, részben saját ötleteim alapján javaslatokat fogalmazok

¹⁰ Norvégiában minden kommune (kb. járás) megválaszthatja, melyik szótendert használja hivatalosan. Ezen a nyelven olvashatók az utcai plakátok, a helyi lapok, sőt még a boltokban kapható termékeken is eltérnek a feliratok: pl. a tejesdobozon Oslóban *Melk*, sok nyugat-norvég járásban *Mjolk* szerepel.

meg a tekintetben, hogyan lehetne a norvég nyelvjárásokat a tananyag szerves részévé tenni. A feladatok kidolgozásakor nagyban építkeztek Feuz [2001] és Winiger [2001] meglátásaira, akik a svájci dialektusok és a német nyelv oktatása kapcsán fogalmazták meg hasonló kritikát, illetve tettek javaslatot az alemann dialektusok németoktatásba történő integrálására.¹¹

Mivel a norvégban egyáltalán nem létezik beszélt nyelvi sztenderd, a nyelvtanulás gyakorlatilag már a kezdeti szakaszban egyik vagy másik dialektuson folyik (avagy kellene, hogy folyjon) mind hallásértés, mind a beszédkészség tekintetében. Mivel a tankönyvek jó része csak bokmål változatban jelenik meg, ez a nyelvjárás általában a kelet-norvég dialektusok közül kerül ki (azok kiejtése áll legközelebb az írott bokmålhoz), s jobb esetben a tankönyvekhez tartozó hangfelvételek is ezen a dialektuson készülnek – rosszabb esetben egy mesterséges, bokmål közeli olvasott nyelven (vö. 4.). Ezzel szemben fontosnak tartom, hogy a diákok sokkal többféle nyelvjárással találkozzanak a tankönyvekben a hanganyagok segítségével, és beszédértési készségük ne szűküljön Kelet-Norvégia dialektusaira.

A négy nagy norvég nyelvjárási terület (nyugat-norvég, kelet-norvég, trøndersk, észak-norvég¹²) egy 10-12 fejezetből álló könyvben arányosan elosztható. Az egyszerűbb, bevezető témákhoz (1-4. fejezet) kapcsolódó hanganyagok segítségével a tanulók megismerkedhetnek fejezetenként egy-egy nyelvjárással, s ez alkalmat ad arra, hogy a négy nagy terület közötti legjelentősebb eltéréseket felismerjék.¹³ Egy-egy nyelvjáráshoz való visszatéréskor (5-8. fejezet) a dialektus hangzása már ismerős lesz, így pl. az uvuláris r (nyugat-norvég), az apokopált főnévi igenévi alakok (trøndersk) vagy a palatalizált mássalhangzók (észak-norvég) már nem vonják el a figyelmet, a különböző nyelvjárási jegyek tehát nem akadályozzák a bonyolultabb szövegek megértését sem. A nyelvjárások megtanulása így egyrészt fokozatos, másrészt intenzív. Fokozatos a szókincs tekintetében, mivel pl. a névmások eltérő alakjait a már ismertekhez kötheti a nyelvtanuló (biztosítva legalább a passzív szókincs bővülését). Intenzív ugyanakkor a hallásértés tekintetében, hiszen ha az egyre hosszabb, bonyolultabb szövegek egy egész fejezeten keresztül egyféle dialektusban hangoznak el, a nyelvtanulónak van lehetősége hozzászokni adott dialektus kiejtésbeli sajátosságaihoz, amelyek így a későbbiekben már nem okoznak értetlenséget.

Molde [2017] és Hognestad [2016] is utal rá, hogy a norvég tanárok gyakran „a tantermen kívül hagyják” dialektusukat, és egy semleges, bokmål közeli sztenderdet használnak a nyelvórákon. Az első néhány tanórán ez persze érthető, ám a dialektusra való visszatérés (és az ún. *teacher talk* tantermen kívül hagyása) mindenképpen kívánatos volna az anyanyelvű tanároktól.

Persze a nyelvjárást nem beszélő, külföldi nyelvtanárok sem maradnak feladat nélkül. Feuz [2001] a sztenderd német és a svájci német között alkalmazható transzformációs szabályokról beszél – ilyen szabályok a bokmål és adott norvég dialektusok között is megfigyelhetők. A szabályosságok tudatosítása itt is sokat segíthet a dialektusszavak felismeréséhez.¹⁴

¹¹ A párhuzamot Norvégia és Svájc nyelvi helyzetének nagyfokú hasonlósága indokolja, ennek tárgyalása azonban meghaladja jelen dolgozat kereteit.

¹² Mivel dolgozatomnak nem célja az egyes nyelvjárási jegyek bemutatása, a norvég dialektusok jellemzőire nem mindenhol tudok kitérni részletesen. A négy nagy norvég nyelvjárási terület jellemzőivel kapcsolatban lásd Mæhlum/Røyneland, 2012.

¹³ A norvég nyelvjárások elsősorban szupraszegmentális jegyekben és a fonológiában térnek el egymástól, így a hanganyagok segítségével könnyen feltérképezhetők.

¹⁴ Egy-egy transzformációs szabály több nyelvjárásra is alkalmazható, ezért itt nem adok meg konkrét dialektust.

1. táblázat: Transzformációs szabályok bokmål és dialektusok között

Bokmål	Nyelvjárások	Szabály	Új szóalak „előállítására”
øde	aude	/ø/ □ /au/	rød □ raud, øke □ auke
hvithval	kvitkval	/hv/ □ /kv/	hvorfor □ kvifor, hver □ kvar
skje	skjei	/e:/ □ /ei/	sten □ stein, mer □ meir

(saját példák – H. R.)

Bár sztenderdizációról a norvég dialektusok esetében nem beszélhetünk, paradox módon az írás is nagy segítséget nyújthat a nyelvjárásokban való elmélyüléshez. A bokmål túlsúlyát érdemes volna nynorsk szövegekkel ellensúlyozni még a bokmål tankönyvekben is, mivel a nynorskban meglévő szóalakok számos dialektusban használatosak, míg sok bokmål alak Kelet-Norvégiára korlátozódik. Különösen nyugat-norvég nyelvjárások esetén érdemes a hanganyagok szövegét nynorsk átiratban közreadni, mivel azok kiejtésben a nynorskhoz állnak közelebb.

Az internet a norvég esetében rendkívül sok segítséget nyújthat. Mivel Norvégiában a dialektusok hétköznapi beszédtema tárgyát képezik, a média számtalan adást sugároz, amely a nyelvjárásokkal foglalkozik (tudományost és humorosat egyaránt), s amelyek elemzése kis energiabefektetéssel is nagy eredményt hozhat. Az NRK honlapján (nrk.no) számos adás külföldön is elérhető. A trondheimi egyetem archívuma¹⁵ szintén egy sor felvételt kínál, és kitűnően használható egyes nyelvjárási jegyek azonosítására, mivel a különböző hangfelvételeken ugyanaz a szöveg hangzik el 55 nyelvjárásban.

A norvég nyelv kapcsán a nyelvjárások ismerete és megértése tehát elemi tapasztalat és készség kell, hogy legyen, s ezt a készséget a nyelvtanulás kezdeti fázisától kezdve, megfelelő hangfelvételek és ezekhez kapcsolódó feladatok segítségével könnyen fel lehet építeni.

6. Befejező gondolatok

Dolgozatommal korántsem állítom, hogy ha a nyelvtanfolyamokon szót ejtünk a norvég nyelvjárásokról, akkor a nyelvtanuló tökéletesen fogja érteni az anyanyelvi beszélőket, és semmilyen problémába nem ütközik a tanteremből kilépve. Arra azonban szeretnék rámutatni, hogy a kommunikációközpontú nyelvoktatásban a dialektusok jóval nagyobb hangsúlyt érdemelnének, s főleg gyakorlati szempontból lenne kívánatos velük foglalkozni. Az autentikus nyelvi környezetbe kilépő nyelvtanulót így nem érné villámcsapásként a nyelvi sokszínűség, valamint alapvető ismeretre tehetne szert, amelyre a későbbiekben önállóan is építhet.

Képezheti persze vita tárgyát: arra sarkalljuk-e a diákokat az egész életen át tartó nyelvtanulás folyamatában, hogy tökéletesítse a nyelvtani szabályok alkalmazását, vagy arra, hogy fülét a sztenderdtől eltérő variánsokra is nyissa ki. Mindenesetre személyes meggyőződésem, hogy egy-egy nyelvjárás ismerete sok esetben több gyakorlati haszonnal jár, mint a tökéletes passzív képzés vagy egy-egy alig használt szakszó ismerete.

Természetesen senki nem fog megtanulni tökéletesen egy norvég dialektust a tanteremben, mégsem szerencsés, ha a tankönyvek is elsiklanak a nyelvjárások kitüntetett szerepe felett, hiszen a kultúra igen értékes részét képezik. Ez a felfedezés Studer [2013] szerint talán arra is buzdíthat,

¹⁵ <https://web.archive.org/web/20060204003830/http://www.ling.hf.ntnu.no:80/nos/?list>, Lekérdezve: 2019. 05. 06.

hogy saját nyelvünkben se a műveletlenek beszédmódjával azonosítsuk a nyelvjárásokat, hanem mint értékre tekintünk rájuk – ami magyar anyanyelvünk esetében igencsak kívánatos volna.

Irodalomjegyzék

- AALEN, M. (2014): *NorskPluss. Ungdom. Lærarrettleiing/nynorsk*. CyberBook, Oslo
- AALEN, M. (2014): *NorskPluss. Ungdom. Tekstbok. Nivå 1-2-3/bokmål*. CyberBook, Oslo
- AALEN, M. (2014): *NorskPluss. Ungdom. Tekstbok. Nivå 1-2-3/nynorsk*. CyberBook, Oslo
- AASEN, I. (1873): *Norsk Ordbog med dansk forklaring*. Mallings Bogtrykkeri, Christiania (Oslo)
- BAKKE, E. (2001): „Språk og nasjonsforming i Noreg i eit europeisk perspektiv.” In BAKKE, E. & TEIGEN, H. (szerk.): *Kampen for språket*. Det Norske Samlaget., Oslo
- BAßLER, H., & SPIEKERMANN, H. (2001): „Regionale Varietäten des Deutschen im Unterricht Deutsch als Fremdsprache - Teil I.”, *Deutsch als Fremdsprache* 1/2001, 205-213.
- BAßLER, H., & SPIEKERMANN, H. (2013): „Dialekt und Standardsprache im DaF-Unterricht. Wie Schüler urteilen – wie Lehrer urteilen” *Linguistik Online* Bd. 9. Nr. 2. <https://bop.unibe.ch/linguistik-online/article/view/966/1622>. Lekérdezve: 2019. 05. 06.
- BERG, V., & SJO, T. K. (2010): *Norsk start 8-10. Arbeidsbok. Nynorsk*. Cappelen Damm, Oslo
- BERG, V., & SJO, T. K. (2010): *Norsk start 8-10. Nynorsk*. Cappelen Damm, Oslo
- BORGEN, E., KLEIVELAND, E., MANNE, G., AABREK, B., & ANDERSEN, R. O. (2004): *Dørene åpnes. Antologi 1-2. Norsk for voksne innvandrere. Bokmål*. Fag og Kultur, Oslo
- BORGEN, E., KLEIVELAND, E., MANNE, G., AABREK, B., & ANDERSEN, R. O. (2004): *Dørene åpnes. Lærerveiledning*. Fag og Kultur, Oslo
- BORGEN, E., KLEIVELAND, E., MANNE, G., AABREK, B., & ANDERSEN, R. O. (2004): *Dørene åpnes. Studiehefte 1-2. Norsk for voksne innvandrere. Bokmål*. Fag og Kultur, Oslo
- BORGEN, E., KLEIVELAND, E., MANNE, G., AABREK, B., & ANDERSEN, R. O. (2006): *Dørene åpnes 2. Modul 1-6. Norsk for voksne innvandrere. Bokmål. 2 pk CD*. Fag og Kultur, Oslo
- BORGEN, E., KLEIVELAND, E., MANNE, G., AABREK, B., & ANDERSEN, R. O. (2006): *Dørene åpnes 2. Modul 4-6. Norsk for voksne innvandrere. Bokmål. Språkövinger på CD-rom*. Fag og Kultur, Oslo
- ELLINGSEN, E., & MAC DONALD, K. (2012): *Generell veiledning til På vei*. Cappelen Damm, Oslo
- ELLINGSEN, E., & MAC DONALD, K. (2012): *På vei. Arbeidsbok. Norsk og samfunnskunnskap for voksne innvandrere*. Cappelen Damm, Oslo
- ELLINGSEN, E., & MAC DONALD, K. (2012): *På vei. Tekstbok. Norsk og samfunnskunnskap for voksne innvandrere*. Cappelen Damm, Oslo
- FERGUSON, C. A. (1959): „Diglossia”, *Word* 15, 325-340.
- FEUZ, B. (2001): „Warum nicht mal Schweizerdeutsch im Daf-Unterricht?” *Babylonia* 2/2001, 42-44.
- GRAVE, D. (2014): *NorskPluss. Ungdom. Arbeidsbok. Nivå 3/bokmål, nynorsk*. CyberBook, Oslo

- HARASZTI, R. (2018): „Skandináv gazdaságosság a nyelvhasználatban. Rövid ígeformák a norvég nyelvben.” In BALLAGÓ, J. & HAVASI, ZS. (szerk.) *Találkozások*. ELTE Eötvös József Collegium, Budapest
- HEIDE, E. (2017): „Det norske språkmangfoldet og opplæringa i norsk som andrespråk”, *Norsklæreren* 3/2017, 16-27.
- HOGNESTAD, J. K. (2016): „Snublesteinar og forsteining i norskopplæringa”, *Lektorbladet* 01/2016, 12-13.
- INDREBØ, G. (1951): *Norsk Målsoga*. A.S. Griegs boktrykkeri, Bergen
- KNUDSEN, K. (1856): *Haandbog i dansk-norsk Sproglære*. J. Chr. Abelsted, Christiania (Oslo)
- KOLDE, G. (1981): *Sprachkontakte in gemischtsprachigen Städten*. Steiner Franz Verlag, Wiesbaden
- MÆHLUM, B., & RØYNELAND, U. (2012): *Det norske dialektlandskapet*. Cappelen Damm Akademisk, Oslo
- MOLDE, E. B. (2007): *Knot. Omgrepet, definisjonane og førestillingane*. Universitetet i Bergen, Bergen
- MOLDE, E. B. (2017): «Alle nordmenn snakker et annet språk enn vi studerer!» <https://sprakprat.no/2017/01/19/alle-nordmenn-snakker-et-annet-sprak-enn-vi-studerer/>, Lekérdezve: 2019. 05. 06.
- NASJONALT FAGORGAN FOR KOMPETANSEPOLITIKK (2012): *Læreplan i norsk og samfunnskunnskap for voksne innvandrere*. https://www.kompetansenorge.no/contentassets/f6594d5dde814b7bb5e9d2f4564ac134/laereplan_norsk_samfunnskunnskap_bm_web.pdf, Lekérdezve: 2019. 05. 06.
- NILSEN, G. K., & FJELD, J. (2016): *Norsk nå! Norsk og samfunnskunnskap for voksne innvandrere A1. Arbeidsbok 1-2*. Fagbokforlaget, Bergen
- NILSEN, G. K., & FJELD, J. (2016): *Norsk nå! Norsk og samfunnskunnskap for voksne innvandrere A1-A2. Tekstbok*. Fagbokforlaget, Bergen
- NILSEN, G. K., & FJELD, J. (2016): *Norsk nå! Norsk og samfunnskunnskap for voksne innvandrere. Ekstra lydlærekurs*. Fagbokforlaget, Bergen
- NILSEN, G. K., & FJELD, J. (2016): *Norsk nå! Norsk og samfunnskunnskap for voksne innvandrere. Undervisningsopplegg*. Fagbokforlaget, Bergen
- NILSEN, G. K., & JORUNN, F. (2016): *Norsk nå! Norsk og samfunnskunnskap for voksne innvandrere [Lærerveiledning] Del I-VI*. Fagbokforlaget, Bergen
- NILSEN, G. K., & MANNE, G. (2013): *Ny i Norge. Arbeidsbok A1-A2. Generelle metodiske anvisninger*. Fagbokforlaget, Bergen
- NORSK RIKSKRINGKASTING AS. (2015): *Dialektrøkt i NRK*. Norsk rikskringkasting AS, Oslo
- OMDAL, H. (1996): „Språknormering og språklig klima i Norge” In THELANDER, M. (szerk.): *Samspel och variation. Språkliga studier tillägnade Bengt Nordberg på 60-årsdagen* Textgruppen i Uppsala, Uppsala
- OMMERN, R. V. (2011): «Ja, jæi la an på å tåla oppdaling, ja.». *Språknytt* 03/2011, 25-28.
- ØVREGAARD, Å. (2011): *Når dialekt blir maktspråk*. <https://www.aftenposten.no/meninger/kronikk/i/nw6xL/Nar-dialekt-blir-maktsprak>, Lekérdezve: 2019. 05. 06.

STUDER, T. (2013): „Dialekte im DaF-Unterricht? Ja, aber... Konturen eines Konzepts für den Aufbau einer rezeptiven Varietätenkompetenz”, *Linguistik Online* Bd. 10. Nr. 1, <https://bop.unibe.ch/linguistik-online/article/view/927/1618#back20>., Lekérdezve: 2019. 05. 06.

SVENSSON, J., & GUILLEMAIN, M. R. (2015): *Sats. Grunnleggende norsk for ungdom. Arbeidsbok*. Fagbokforlaget, Bergen

SVENSSON, J., & RØLLHEIM, A. (2015): *Sats. Grunnleggende norsk for ungdom. Lærerveiledning*. Fagbokforlaget, Bergen

SVENSSON, J., & RØLLHEIM, A. (2015): *Sats. Grunnleggende norsk for ungdom. Tekstbok*. Fagbokforlaget, Bergen

TORP, A. (1963): *Nynorsk etymologisk ordbok*. H. Aschehoug & Co., Oslo

TORP, A., & VIKØR, L. S. (1993): *Hovuddrag i norsk språkhistorie*. Gyldendal, Oslo

TVEDT, L. J. (szerk.) (2006): *Nynorskordboka*. Det Norske Samlaget, Oslo

UTDANNINGSDIREKTORATET (2007): *Læreplan i grunnleggende norsk for språklige minoriteter*. <http://data.udir.no/kl06/NOR7-01.pdf>, Lekérdezve: 2019. 05. 06.

WINIGER, E. (2001). „Wenn ich nur mit Bernern bin, dann fühle ich mich verloren”, *Babylonia* 02/2001, 38-41.

Internetes hivatkozások

<https://www.nrk.no/>, Lekérdezve: 2019. 05. 06.

<https://web.archive.org/web/20060204003830/http://www.ling.hf.ntnu.no:80/nos/?list>,
Lekérdezve: 2019. 05. 06.